

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2019, Cilt:7, Sayı:13, 7:94-115

Gönderim Tarihi: 27.02.2019

Kabul Tarihi: 04.04.2019

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.532989>

KÜRESELLEŞME VE DEĞİŞEN DEĞERLER BAĞLAMINDA 2010-2018 İDKAB ÖĞRETİM PROGRAMIYLA YETİŞTİRİLMEK İSTENEN MODEL İNSAN TİPİ

Seyyid SANCAK*

Öz

Modern dünya sanayi devrimiyle beraber hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Dünya küreselleşirken insanoğlunun ihtiyaç ve beklentileri de değişime uğramıştır. Birçok alanda olduğu gibi eğitimde bu değişim sürecine uyum sağlama çabası içerisinde. Küreselleşme ve değişen değerler, laiklik, demokrasi, bireyin tam özgürlüğü, insan hakları gibi evrensel değerler; devletlerin eğitim felsefesini, eğitim programlarını ve yetiştirmek istedikleri insan modelini de değişime uğratmıştır. Birey davranışlarının kendi yaşantısı yoluyla istenilen yönde değiştirilmesi olarak tanımlanan eğitimin, başarı ile neticelendirilip yetiştirilmek istenen “model insan tipi” hedefine ulaşılmasının ön şartlarından birisi de yapılacak tüm etkinliklerin bir program çerçevesinde yürütülmesidir. Bu araştırma; Küreselleşme ve Değişen Değerler Bağlamında 2010 yılında kabul edilen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programıyla 2018 yılında onaylanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programını yetiştirilmek istenen “model insan tipi” bağlamında karşılaştırarak, idkab programıyla yetiştirilmesi hedeflenen “model insan tipi”ni ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İdkab Programı, Küreselleşme, Değer, Model İnsan Tipi.

MODEL HUMAN TYPE REQUIRED TO BE EDUCATED BY 2010-2018 IDKAB TEACHING PROGRAM IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND CHANGING VALUES

Abstract

The modern world is in a process of rapid change since the industrial revolution. With globalization, human needs and expectations have changed. As other areas, education is struggling to adapt itself to this process. Globalization and changing values; universal values like secularism, democracy, full freedom of the individual, human rights; has also changed the educational philosophy-programs and the model human type, of the states. One of the prerequisites of achieving the target of “model human type” which is defined as the change in human individual behaviours in desired direction through their own lives is to carry out all activities within a curriculum. The aim of this research is to compare the model of human in the DKAB curriculums approved in 2010 and 2018, in the context of globalization and changing values and to reveal the model of human that is intended to be shaped in İDKAB curriculums.

Keywords: Religious Education, Idkab Curriculum, Globalization, Value, The Model of Human Type.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, seyyidsancak@ibu.edu.tr

ORCID ID 0000-0003-0206-0237

Giriş

Birey davranışlarının kendi yaşantısı yoluyla istenilen yönde değiştirilmesi olarak tanımlanan eğitimin, başarı ile neticelendirilip yetiştirilmek istenen “model insan tipi” hedefine ulaşılmasının ön şartlarından birisi yapılacak tüm etkinliklerin bir program çerçevesinde yürütülmesine bağlıdır. Özellikle eğitim ve öğretimin; basit, dağınık ve gelişigüzel bir faaliyet olmaktan ziyade alanında uzmanlığı gerektiren ve bir plan çerçevesinde hareket edilmesini ifade eden bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.¹ Dolayısıyla ders programları hedeflenen model insanın yetiştirilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu vesile ile eğitim sistemimizde dersler ve konular listesi şeklinde kullanılan müfredat programı yaklaşımı 1950’den sonra eğitim programı olarak değişime uğramıştır. Ülkemizde program geliştirmeye yönelik çalışmalar, il merkezlerinde mahalli okullar ve il milli eğitim müdürlüklerinin destek ve işbirliği ile başlamış milli eğitim bakanlığınca da yürütülmüştür. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında 1924 John Dewey’in Türkiye’ye çağırılması ile birlikte bir rapor hazırlanmış ve bu rapordan hareketle ilköğretim programlarının geliştirilmesine önem verilmiştir. 1953-1954 yıllarında ise orta öğretim programlarının hazırlanmasına başlanmıştır.² İlerleyen süreçte talim ve terbiye kurulunun 08.12.1982 gün 213 sayılı kararıyla temel eğitim ve orta öğretimde din bilgisi dersi programları yürürlükten kaldırılmış din ve ahlak bilgisi dersi için hazırlanan program 28 Mart 1982 tarihli tebliğler dergisinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Dersin temel ilkeleri tekrardan düzenlenerek 30 Ekim 1986 tarih ve 2219 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanmıştır.³ 13 Nisan 1992 tarih 2356 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanan kararla ünitelerde bazı değişiklikler yapılarak 19.09.2000 tarih ve 373 sayılı talim ve terbiye kurulu kararıyla yeni bir program yürürlüğe girmiştir.³ Daha sonra 19.09.2000 tarih ve 373 sayılı talim ve terbiye kurulu kararıyla kabul edilen ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi (4, 5, 6, 7 ve 8.sınıflar) dersi öğretim programı uygulamadan kaldırılmıştır. M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulunun 31.03.2005 tarih ve 16 sayılı kararı ile idkab programı revize edilerek yürürlüğe girmiş, 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 2005 yılında kabul edilen söz konusu idkab programı 328 sayı ve 30.12.2010 tarihli yeni bir kararla bazı değişiklikler yapılarak yenilenmiştir.⁴

¹ Süleyman Gümüş, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının (2010) Hedefleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/34 (2018), 598. Detaylı bilgi için bkz. Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010, s. 1-6.

² Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1971, s. 44.

³ Nurullah Altaş, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s. 14. Detaylı bilgi için bkz. Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999, s. 130-133.

⁴ Altaş, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, s.14. Detaylı bilgi için bkz. Beyza Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara: Emel Matbaacılık, 1980, s. 68-69; Hayati Tetik, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme, *Universal Journal of Theology*, Volume III, Issue I,(2018), s.67.

Son olarak 30.12.2010 tarihli idkab programı, 19.01.2018 tarih ve 2 sayılı Talim Terbiye Kurulunun kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere tekrar güncellenmiştir.⁵

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi programlarının bu değişim ve güncellenme sürecinde küreselleşme ve değişen değer algılarının etkisi oldukça fazladır. Dünya küreselleşirken insanoğlunun ihtiyaç ve beklentileri de değişime uğramıştır. Doğal olarak birçok alanda olduğu gibi eğitimde bu değişim sürecine uyum sağlama çabası içerisindedir. Göçler sonucunda anakent olarak ifade edilen büyük şehirlerin oluşumu; inanç, dil, din, renk vb. bakımından farklı toplulukları bir araya getirmiştir. Küreselleşme ve değişen değerler, laiklik, demokrasi, bireyin tam özgürlüğü, insan hakları gibi evrensel değerler⁶; devletlerin eğitim felsefesini, eğitim programlarını ve yetiştirmek istedikleri insan modelini de değişime uğratmıştır. Günümüz dünyasında devletlerin ve yönetim anlayışlarının, din eğitimine etkisi oldukça açıktır. Okulun en temel hedeflerinden biri, devletin kuruluş felsefesini ve yönetim şeklini gelecek genç kuşaklara öğretmek ve içselleştirmelerini sağlamaktır.⁷ İdkab 2010 programında bu amaç açık bir şekilde ifade edilmektedir: “Her eğitim sisteminin yetiştirmek istediği bir “insan tipi” vardır. Bu istek, o eğitim sisteminin şekil ve muhtevasının belirlenmesinde önemli rol oynar. Buna millî eğitim politikası da denilebilir. Eğitim politikalarının belirlenmesinde ise o milletin ve devletin sahip olduğu değerlerin rolü büyüktür. Millî eğitimimizin temel amaçlarına bakıldığı zaman, yetiştirilmek istenilen insan tipine ulaşmada din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin büyük bir katkı sağlayacağını görebiliriz.”⁸ Bu bakış açısının, yeni 2018 idkab programında da korunduğunu söyleyebiliriz. Programın vizyonu başlığına baktığımızda inancın yaşamı anlamlandırma sürecindeki etkisini bilen; milli, manevi ve ahlaki değerleri özümseyen, farklılıklarla birlikte yaşama anlayışına sahip bireyler yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.⁹

Küreselleşme ile birlikte farklılıkların bir arada yaşaması tercihten ziyade zorunluluk halini almıştır. Bu gün insanlar hiç olmadığı kadar iç içe yaşamakta ve kültürel açıdan çeşitlilik arz etmektedir.¹⁰ Birey ve toplumların hızlı değişim süreci; tolerans, karşılıklı anlayış, öteki(leştirme), önyargı, yaşam hakkı ve değeri, dinsel plüralizm, barış içerisinde birlikte yaşayabilme becerisi gibi konularda bazı

⁵ Hayati Tetik, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Universal Journal of Theology*, 3/1 (2018), 67.

⁶ Abdur-Rahman Momin, *Küreselleşme, Çokkültürlülük ve İslam*, (Çev. Birsan Banu Okutan, Ali Coşkun), İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012, s. 30-33.

⁷ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012, s. 115. Detaylı bilgi için bkz. İbrahim Aşlamacı, “Türkiye’nin İslam Eğitim Modeli: İmam Hatip Okulları ve Temel Özellikleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume*, 9/5 (2014), 271-273; Detaylı bilgi için bkz: Kamil Coştu, *1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitimi Yönelik Yayınlanan Eserlerin Değerlendirilmesi*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s.125-126.

⁸ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, Ankara: MEB, 2010, s. 7.

⁹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, Ankara: MEB, 2018, s. 9.

¹⁰ Muhiddin Okumuşlar, “Çokkültürlü Toplumlarda “Din Hakkında Öğrenme” ve “Dinden Öğrenme” Modeli”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 7/2 (2007), 252.

problemleri de ortaya çıkardığı bir gerçektir. Dolayısıyla bu sorunların çözümüne yardımcı olabilecek önemli yollardan biri de eğitim olup özelde de din eğitimidir.¹¹

Sonuç olarak günümüzün çokkültürlü dünyasının gerçekliğinden hareketle farklı din mensuplarının deneyim ve problemlerine yönelik pozitif bir tutum sergilenmesi gerekmektedir. Bu noktada “Küreselleşme ve değişen değerler bağlamında idkab programıyla yetiştirilmek istenen model insan tipi nedir?” sorusu büyük önem arz etmektedir. İdkab programının vizyonu ve temel yaklaşımından hareketle barış içerisinde sürdürülebilir bir dünya için, din dersinde hedeflenen model insan tipi nasıl tanımlanmaktadır? Sadece kendi geleneğine kökten bağlı olan ve inanılan dinin bakış açısıyla diğer dinleri değerlendiren bireyler mi yetiştireceğiz? İdeal insan modelinin vasıfları, sahip olması gereken ahlak ve değerler nelerdir? İdkab programının ahlak ve değerlerle ilgili bölümleri; açıklamalar, etkinlikler ve kazanımlar açısından incelendiğinde model insan tipi bağlamında nasıl bir sonuç ortaya çıkmaktadır? Öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve tutumlar nelerdir?

Bununla beraber üzerinde durulması gereken bir diğer husus da din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin teorik ve pratiği tam manasıyla kapsayan bir din dersi olup olmadığı meselesidir. Din dersi olması ya da gelenek ve değerlerin din ekseninde dinin verilerinden de yararlanarak işlendiği bir kültür dersi olması, gibi hususlar yetiştirilmek istenen insan modelini de ciddi bir şekilde etkileyecektir. Tamamen dinin verilerinden hareket eden, dini kaynakları kullanan öğrencilere sadece din ile ilgili bilgileri öğretmek değil, aynı zamanda öğretilen bilgilerin pratikteki uygulamalarını da bekleyen bir yaklaşım ile tam tersi (Mezheplerüstü din eğitimi) bir yaklaşımın yetiştirmek istediği model insan tipi de farklı olacaktır.

Kültür dersi olarak bakıldığında ise milli, ahlaki ve dini bilgilerin verildiği; milli ve ahlaki tutumların kazandırıldığı ama dini pratiklerin uygulama noktasında çokta önemli olmadığı bir derste dindarlık beklentisi bulunmamaktadır. Eğitim öğretim imanın oluşmasını nasıl etkiler? Ya da iman eğitim öğretimi nasıl etkiler?¹² Öğrencilerimizi eğitime konu olan dinin inanırı mı, diğer bir ifadeyle dindar bir insan mı yapacağız, yoksa öğrencilerimizi, kendi başına düşünebilen eleştirel zihniyete sahip, seçme kabiliyeti olan ve inancını aklıyla birleştirebilen dini bilgiye sahip olan bireyler olarak mı yetiştireceğiz? Bütün bu soruların cevabı bir anlamda yetiştirilmek istenen model insanın özelliklerini, diğer ifadeyle programdaki hedef kazanımları etkileyecektir. Sonuç olarak biz bu çalışmada 2010 ve 2018 idkab programlarının yetiştirmek istediği model insan tipi anlayışı ve hedefini her iki programın model insan tipi bağlamındaki farklılıklarına da dikkat çekerek mukayeseli bir şekilde inceleyeceğiz. 2010 ve 2018 idkab programlarında model insan tipi hedefine yönelik nasıl bir süreç takip edilmektedir? Sorusuna cevap arayacağız. İdkab dersini alan öğrencilerin hedeflenen örnek insan modeline ne derece yaklaştıkları ya da

¹¹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 7.

¹² Fahri Kayadibi, *Din Eğitimi Dersleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yayın No:4679, 2006, s. 6

programın bu noktadaki kazanımlarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi daha kapsamlı ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

2010 ve 2018 idkab programları incelendiğinde küreselleşme ve değişen değerlerinde etkisiyle yetiştirilmek istenen model insan tipinin üç ana özelliği ortaya çıkmaktadır: Milli Özellik (Milli duygu ve düşünceye sahip) Dini özellik (Temel dini bilgileri bilen) Ahlaki özellik (Ahlak ve değerleri bilen ve içselleştiren). Bu üç ana başlık etrafında model insan tipinin yetiştirilmesine yönelik hedeflerin oluşumunda felsefi anlayış, eğitim felsefesi, toplumsal, dini ve kültürel yapı, devletin yapısı ve rejim anlayışı, devletin ve toplumların uluslararası arenadaki yeri, öğrenci özellikleri¹³ gibi unsurlarda etkili olmaktadır. Dini amaçlı okullar başta olmak üzere idkab programları, milli eğitimin genel amaçlarına da hizmet etmek durumundadır. Örneğin, din öğretiminin öğrenciye kazandıracakları değerler, genel eğitimin hedeflerinden biri olan “demokratik vatandaş yetiştirme” eğitimini kuvvetlendiren bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. Din öğretiminin önemli öğrenme alanlarından olan ahlak ve değerlerle ilgili sorunlar, çeşitli istek, çıkar ve değerlerin karşı karşıya geldiği adaleti ilgilendiren sorunlar olup bu meseleler aynı zamanda demokrasi sorunudur. Din dersi öğretim konularının içeriği, duyuşsal alana olan yakınlığı sonucu, bazı değerlerin öğrenciye benimsetilmesini hedeflemektedir. Bu değerler incelendiğinde büyük bir kısmının demokratik değerler olarak ifade edebileceğimiz; “Saygı, işbirliği, nezaket, hoşgörü, insan onuru, arkadaşlık, eşitlik, adalet, çevreye saygı ve sorumluluk” gibi değerler olduğu görülecektir.¹⁴ Bu, demokratik değerler, sosyal hayat içerisinde düşünce farklılıklarından kaynaklanan çekişmelerin, hoşgörü temeline oturtulması ve barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi için her bireyde bulunmasının düşünüldüğü değerler olarak din öğretimi ile karşılıklı bağımlılık ilişkisine sahip değerlerdir.¹⁵ Dolayısıyla genel eğitimin amaçlarından bağımsız bir idkab programı düşünülemez. Devletin yetiştirmek istediği vatandaş tipolojisine dininde katkı da bulunduğunu söyleyebiliriz. Özetle her iki programda da bireye milli, dini ve ahlaki değerlerin kazandırılmasına yönelik büyük bir hassasiyetin gözetildiği anlaşılmaktadır.¹⁶ Ancak 2018 idkab programında milli duygu ve düşünceye yönelik kavram ve ifadeler, 2010 idkab programına göre daha yumuşak ve daha özet bir şekilde geçmektedir.

Şimdi sırasıyla İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı ile öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve tutumları özetleyen ve yetiştirilmek istenen model insan tipini ana hatlarıyla tanımlayan Milli (Milli duygu

¹³ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 114

¹⁴ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı*, 2018, s. 3. Bu değerlerin birçoğu 2018 idkab programında benzer bir şekilde ifade edilmektedir: Programda yer alan kök değerler: “adalet dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik”tir.

¹⁵ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2010), 39.

¹⁶ Şafak Ural, “Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1999), 457.

ve düşünceye sahip), Dini (Temel dini bilgileri bilen) ve Ahlaki (Ahlak ve değerleri bilen ve içselleştiren) özellikleri inceleyelim.

1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı ve Milli Özellik

İdkab programıyla sadece dini bilgi verilmemekte aynı zamanda dinin kaynaklarından hareketle, milli bir bakış açısının bireye kazandırılması hedeflenmektedir. Din, bu noktada milli duygu ve düşüncenin oluşumunda hareket noktasını oluşturmaktadır. 2010 idkab programına baktığımızda devletin yetiştirmek istediği model insan tipinin oluşumunda ve şekillendirilmesinde dinin etkisini görmekteyiz. Din eğitiminde program hedeflerinin tespit edilme sürecinde felsefi anlayışlar ve eğitim felsefesi ile birlikte devletlerin rejim anlayışı da önemli bir yer tutmaktadır. Programda bu bakış açısı “devletin rejim yapısıyla bağlantılı olarak Atatürk milliyetçisi, Türk milletinin milli, insani ve kültürel değerlerini içselleştiren, vatanını milletini seven, insan haklarına saygılı, demokratik, laik, sosyal hukuk devletine bağlı olan ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar yetiştirme”¹⁷ hedefi net bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar kısmında “Dinî bilgiler yanında millî birlik ve beraberliği kazandırıcı; sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendirici, vatan, millet, bayrak, sancak, şehitlik, gazilik gibi millî değerleri kazandırıcı kavramların öğrencilerin zihninde yer etmesine özen gösterilmelidir.”¹⁸ İfadeleri, bu dersi alan öğrencilerimizin milli duygu ve düşünceye sahip bireyler olarak yetişmelerinin önemi üzerinde durmaktadır.

2010 idkab programının vizyonu başlığına bakıldığında ise “21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilke ve inkılâplarını benimsemiş, temel demokratik değerlerle donanmış, çağın gerektirdiği donanıma sahip, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı”, “Millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişen; üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen vatandaşların yetişmesi”¹⁹ ifadeleri, idkab programının milli yönüne tekrardan dikkat çekmektedir.

2018 idkab programında Atatürk, Atatürk ilke ve inkılâpları, Atatürk ilke ve inkılâplarının benimsenmesi ve Türk milleti gibi kavramlar açık bir şekilde kullanılmamaktadır. 2018 idkab programında 2010 programından farklı olarak sadece öğretim programının “1739 sayılı milli eğitim kanununun 2. Maddesinde ifade edilen Türk milli eğitiminin genel amaçları ile Türk milli eğitiminin temel ilkeleri esas alınarak hazırlanmıştır” ifadesi geçmektedir.²⁰

2010 idkab programında 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk millî eğitiminin genel amaçları madde madde giriş kısmında anlatılırken, 2018 idkab

¹⁷ İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 1. Bkz. Mehmet Şişman, *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi, 2014, s. 42-43.

¹⁸ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 8-9.

¹⁹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 8.

²⁰ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2018, s. 1.

programında sadece ilgili kanun maddesinin bilgisi verilerek özet geçilmiştir. Yine benzer bir yaklaşımla bireyde milli duygu ve düşüncenin gelişmesine yönelik amaç, 2018 idkab programında -2010 idkab programından farklı olarak- öğretim programlarının amaçları başlığı altında “milli ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmek” şeklinde kısa ve özet bir şekilde ifade edilmektedir.²¹

2010 idkab programı öğrenme alanlarından “Din ve Kültür” başlığı altında 4. Sınıf “Aile ve Din”, 5. Sınıf “Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz”, 6. Sınıf “İslamiyet ve Türkler”, 7. Sınıf “Kültürümüz ve Din” ve 8. Sınıf “Dinler ve Evrensel Öğütler” üniteleri²² ayrıca 5. Sınıf altıncı ünite de ifade edilen “Vatan ve millet kavramlarını tanımlayarak bu vatanda yaşayan herkesin bir millet olduğunun bilincinde olur.”, “Vatan ve millet sevgisinin önemini açıklar.”, “Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak bayrağımıza ve İstiklâl Marşı’mıza saygı gösterir.”, “Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur.”²³ kazanımlarından hareketle, milli eğitimin genel amaçlarının idkab programında dikkate alındığını ve dinin verilerinden hareketle milli şura sahip model insan tipi yetiştirmenin hedeflendiğini söyleyebiliriz.

2018 idkab programına baktığımızda “Temel Değerlerimiz” ünitesinin karşılığı eski programdaki “Din ve Kültür” öğrenme alanıdır. “Toplumumuzu birleştiren temel değerleri fark eder.”, “Dini bayramların, önemli gün ve gecelerin toplumsal bütünleşmeye olan katkısını yorumlar.”²⁴ Kazanımlarından oluşur. Ünite genelinde millî birlik ve beraberliğimizi güçlendirici; “Sevgi, saygı, dostluk bağlarını pekiştiren; vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik” gibi temel değerleri öğrencilerin benimsemesine yönelik ifadeler yer alır.²⁵

2018 idkab programının içeriğine baktığımızda 2010 idkab programında yer alan “İslamiyet ve Türkler” ünitesinin çıkarıldığını görmekteyiz. “İslamiyet ve Türkler” ünitesinin 2018 idkab programından çıkarılmasının bireyde millet olma, milli duygu ve düşüncenin gelişmesi açısından bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Bu ünitenin ilköğretim çağındaki çocuklarda erken yaşlarda milli duygu ve düşüncenin yerleşmesi ve gelişmesi açısından bulunması gerektiğini ifade etmekte fayda vardır.²⁶ “Türklerin Müslüman olma süreci, İslam medeniyetine ve bilimine katkıları, Türkler arasında ehl-i beyt sevgisi ve İslam’ın yayılmasında etkili olan kişiler Ebu Hanife, Maturidi, Ali er-Rıza, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli ve Mevlânâ” gibi isimlerin erken yaşlarda öğretilmesi yetiştirilmek istenen model insan tipinin milli yönünün gelişmesine katkı da bulunacağı kanaatindeyiz.

²¹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2018, s. 2.

²² İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 34.

²³ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 47.

²⁴ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 30.

²⁵ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2018, s. 30.

²⁶ Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, “Ziya Gökalp'e Göre Halkçılık, Milliyetçilik, Türkçülük”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 6/3-4 (1976), 205-211.

Küreselleşmenin ve buna bağlı olarak değişen değerlerin her iki Programın “Din ve Kültür” alanına etkide bulunduğunu ve yetiştirilmek istenen model insanda milli özellik denilince ne anlaşılması gerektiği açıkça ortaya konmaktadır. 2010 idkab Programı “Din ve Kültür” öğrenme alanında ifade edilen “Vatan ve millet kavramlarını öğreniyoruz”, “Bu vatanda hepimiz tek bir milletiz”, “Yurtta barış dünya da barış”, “Laiklik, din ve vicdan özgürlüğünün garantisidir” ve “Başkalarının inançlarına hoşgörülü olma”²⁷ kazanımları, programın milli anlayışının; ırk temelli, katı, ötekileştirici, ayrıştırıcı değil aksine hoşgörü ve birleştirici bir yaklaşımla oluşturulduğunu bizlere göstermektedir. Farklı inançtan olan milletlerle iyi niyet ve dostluk ilişkilerinin geliştirilebileceği anlayışı, öğrencilere kazandırılmak istenmektedir.²⁸ Benzer bir perspektifi 2018 idkab programında da görmekteyiz.

Programları milli duygu ve düşüncenin gelişmesi açısından karşılaştırdığımızda, 2010 idkab programı daha ayrıntılı ve kapsamlı, aynı konuya sahip kazanımlar ayrı olarak verilirken, 2018 idkab programı daha sade, aynı konuya ait kazanımlar bir kazanım etrafında şekillendirilerek ayrıntılara fazla girilmeden, sade bir anlatım tercih edilmiştir.

2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı ve Dini Özellik

Ülkemizde Cumhuriyet rejimiyle birlikte, din dersinin, zorunlu veya seçmeli, başlangıçta, Kur’an-ı temel alan ve sahih kaynaklardan hareket eden doktriner bir yaklaşımla²⁹ İslam din dersi olarak öğretilmesi hedeflenmiştir. Ülkemizde “dini öğrenme” diye ifade edilen bu yaklaşımın yakın bir zamana kadar din derslerinde de örtük bir şekilde benimsenerek uygulandığını söyleyebiliriz. 1924 yılında ilkokullarda okutulan derse, Kur’an-ı Kerim ve Din Dersleri denmiştir. 1926’dan sonra ise, ilkokullarda, ortaokul ve liselerde din dersi olarak program içerisinde yer almamıştır. 1939 ile 1949 yılları arasında din dersi hiçbir şekilde öğretim konu yapılmamıştır. Din öğretimi alanında uzun süre, genel olarak tercih edilen ve klasik yöntemlerden biri olan, inandıkları dini-mezhebi gelecek genç kuşaklara öğretmek ve içselleştirmelerine yardımcı olma ihtiyacından doğan doktriner din öğretimi yaklaşımı, 1982 yılında din dersinin mecburi hale getirilmesiyle beraber terk edilerek din dersinin adı din kültürü ve ahlak bilgisi olarak değiştirilmiştir. Dersin adının, din kültürü ve ahlak bilgisi olarak değiştirilmesinin temelinde doktriner din öğretiminden farklı olarak mezheplerden herhangi birini dayatmayacak, bütün mezhepleri kuşatacak genel bir İslam din kültürü ve ahlak bilgisi dersi vermenin hedeflendiğini söyleyebiliriz.³⁰

²⁷ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 47.

²⁸ Nurullah Altaş, “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandırma Süreci, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)”, *Dini Araştırmalar*, 4/12 (2002), 155.

²⁹ Geleneksel - bilinen din eğitimi, bir dinin kendi temel özelliklerini inananlarına ve diğer insanlara öğretmesidir. Dini öğrenme kavramlarıyla isimlendirilen bu yaklaşımın özelliği, o dine inanan öğretmenler tarafından öğrencilere dini bilgiler öğretilir. Hedef, öğretimin sonunda öğrencilerin öğretime konu olan dine inanmasıdır.

³⁰ Altaş, “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandırma Süreci, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)”, 145-150; Recai Doğan, “1980’lere Kadar Türkiye’de Din Öğretimi

Süreç içerisinde doktriner din öğretimi yaklaşımının terk edilmesinin nedenlerinden biri, dünya da ve ülkemizde küreselleşme, çokkültürlülük, demokrasi laiklik gibi kavramların din öğretimine bakışı etkileyerek eleştiriye tabi tutmasıdır.³¹ Özellikle, çok dinli bir yapıyı oluşturan toplumsal değişimler, teknolojik ilerleme, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve geleneksel olarak inanılan dinin sorgulanması, eğitim bilimleri alanında yaşanan değişimler, metin ve öğretmen odaklı eğitim yaklaşımının terk edilerek öğrenci odaklı bir eğitim yaklaşımının vurgulanması gibi nedenler, din öğretimi ve din derslerinin niteliği üzerinde yeni yöntem ve yaklaşım arayışlarını arttırmıştır.³²

Ülkemizin toplumsal oluşumuna baktığımızda batı da olduğu gibi kültürel ve dini açıdan büyük bir çeşitliliğin olduğunu söyleyemeyiz, ancak geçmişte var olan siyasi ve itikadi mezheplerden Şiilik, Sünnilik –Maturidilik ve Eş’arilik-, Yezidilik ve Nusayrilik; Fıkhî-amelî mezheplerden Hanefilik, Şafilik ve Caferilik; sufi oluşumlardan ise, Yesevilik, Kadirilik, Alevilik-Bektaşilik, Nakşilik, Rifailik ve diğerleri, Türkiye’de halen varlığını devam ettirmektedir. Bununla beraber, günümüzde ortaya çıkan, Süleymancılık, Nurculuk gibi cemaat olarak nitelendirilen diğer bazı yapılarda söz konusudur.³³ Küreselleşme ve değişen değerlerin etkisiyle dini öğrenme modeli, batı dünyası başta olmak üzere ülkemizde yetersiz ve artık çağın ihtiyaçlarına cevap veremeyecek bir yaklaşım olarak görülmektedir. Farklı kültür, inanç ve mezheplere mensup çocukların tek bir sınıfta yer alması, tek bir dinin veya mezhebin merkeze alınarak öğretilmesi, öne çıkarılması, diğer inançların hiç öğretilme konu yapılmaması ya da inanılması beklenen dinin bakış açısıyla öğretilmesi; laiklik ilkesi başta olmak üzere demokrasi ilkesi açısından da kabul edilebilir gözükmemektedir. Böyle bir din eğitiminin barışa katkı sağlayamayacağı, aksine çokkültürlü toplumlarda ötekileştirme ve çatışmayı arttırabileceği üzerinde durulmaktadır.³⁴ Doğal olarak mevcut bu durum dine, din dersinin ilke, yöntem ve amaçlarına bakış ve yaklaşımı da etkileyerek yetiştirilmek istenen model insan tipini de değişime uğratmıştır.

2010 İlköğretim İdkab programı ve kılavuzu incelendiğinde İslam’la ilgili konuların doktriner yaklaşımın aksine, Kur’an Merkezli mezheplerüstü bir yaklaşımla ele alındığı ve kök değerlerin öne çıkarıldığı görülmektedir: “İnanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili bu değerlerin, Kur’an ve sünnete dayanan ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Bu yaklaşıma uygun olan bütün dinî ve ahlaki değerler, öğretilme

Program Anlayışları (1924-1980)”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları*, Ankara, 2003, s. 616

³¹ Bkz. Zübeyir Bulut, “Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi”, *Kelam Araştırmaları*, 8/2 (2010), 65-68.

³² Fatma Çapçioğlu, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 4.

³³ Sönmez Kutlu, “Din Öğretiminde Mezhepler Üstü Yaklaşım”, [http:// www. sonmezkutlu.net/?pnum=105&pt=Din+Öğretiminde+Mezhepler+Üstü+Yaklaşım+ve+Aleviliği+n+Öğretimi](http://www.sonmezkutlu.net/?pnum=105&pt=Din+Öğretiminde+Mezhepler+Üstü+Yaklaşım+ve+Aleviliği+n+Öğretimi)(erişim:03.12.2018).

³⁴ Detaylı bilgi için bkz. Hasan Ali Koçer, “Genel Eğitimin Bütünlüğü İçinde Din Eğitiminin Yeri”, *Türkiye İ.Din Eğitimi Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1980, s. 17-23.

konu edilmiş, ancak Programın doktrin (belirli bir mezhebe dayalı) merkezli bir öğretime dönüşmemesine özen gösterilmiştir.”³⁵ Burada açık bir şekilde farklı din anlayışlarının, dinin aslı olmadığı, aksine dinin bir yorumu olduğu vurgulanmaktadır.³⁶

Bu yaklaşımın 2018 idkab programında da benzer bir şekilde takip edildiğini “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı İslam dini ve diğer dinleri betimleyici yaklaşımla öğretime konu etmeyi amaçlamıştır. İslam dini, Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde esas alınmıştır. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumlar bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yaşayan diğer dinler ise bilimsel bir metotla, dinler açılımı ve olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edilmiştir.”³⁷ İfadelerinden anlamaktayız.

Her iki program da mezheplerüstü Kur'an merkezli bir din öğretimini benimseyerek mezheplere, tarikatlara, cemaatlara ait özel konulara, uygulama ve anlayıştaki farklılıklara özellikle girmemektedir. Herhangi bir mezhep ya da inanç zorla dayatılmadığı gibi mezheplerin ortak olduğu noktalar üzerine inşa edilen, kapsayıcı bir din ve ahlak anlayışının okutulmasını hedeflemektedir. Mezheplerin varlığı kabul edilecek, ancak mezheplerin birbirine zıt düşen fikir ve öğretileri yerine, ortak oldukları noktalar öğretime konu edilecektir.³⁸

Örneğin; 2010 idkab ders programında “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde³⁹ din ve dinin yorumu, fikhî ve itikadî mezheplerin yanında Alevilik öğretime konu edilmektedir. Bu durum bize, din içerisindeki çoğulcu anlayışı yansıtmakla beraber, din anlayışındaki farklılıkların birer zenginlik olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Program incelendiğinde “Kur'an ve Yorumu” ünitesinde “İslam Düşüncesinde Yorumlar” başlığı altında Alevi-Bektaşılık başta olmak üzere tasavvufi yorumlar, tarikatlar vs. işlenmektedir. Kazanımlar kısmında yer alan “İslam düşüncesindeki yorum biçimlerini tanırlar ve sınıflandırır”⁴⁰ ifadesi Türkiye'deki bazı tasavvufi yorumları, tarikat ve mezheplerin yüzeysel bir şekilde ele alındığını ve bu oluşumlar arasındaki görüş ve uygulamadaki farklılıklara değinilmediğini göstermektedir.

İslam dışı diğer dinler ise ; “Dinler ve Evrensel Öğütler” ünitesi başlığıyla ele alınmaktadır. Bu ünite zamanımızda varlığını devam ettiren “Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm ve Budizm dinlerinin evrensel öğütleriyle” işlenmekte ve bu kadarıyla sınırlandırılmaktadır.⁴¹

³⁵ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 2, 10.

³⁶ Beyza Bilgin, “Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (1999), 2.

³⁷ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2018, s. 8.

³⁸ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 133.

³⁹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 57.

⁴⁰ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 57.

⁴¹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 65. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde diğer dinlerin öğretimi için bkz. Recep Kaymakcan, “Christianity in Turkish Religious Education”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 10/3, (1999), 279-293.

“Dinler ve Evrensel Öğütler” ünitesi kazanımlar kısmına baktığımızda “Dinin evrensel bir olgu olduğunun farkına varır, farklı din ve inançlara hoşgörülü olur.” ifadeleri ve açıklamalar kısmında geçen “Ünite süresince dinin evrensel bir gerçeklik olduğu; insanlara kendi din, örf ve âdetlerini olduğu kadar, diğer milletlerin din, örf ve âdetlerini de saygı ve hoşgörü çerçevesinde değerlendirebilme becerisini kazandırmaya dikkat edilecek ve etkinliklerin bu yönde düzenlenmesine çalışılacaktır”, “Dinler hakkındaki bilgiler genel özellikleri itibariyle hurafeden ve ön yargıdan uzak bilimsellik ve objektiflik göz önünde bulundurularak işlenecektir. Öncelikle verilecek beceriler; iletişim ve empati, eleştirel düşünme, araştırma, sosyal katılım, değişim ve sürekliliği algılama, Kur’an-ı Kerim meali kullanmadır.”⁴² Maddelerinden programda yetiştirilmek istenen model insan tipi bağlamında öncelikli hedefin; öğrencilere, empatik bir yaklaşımla diğer milletlerin inanç, örf ve adetlerini saygı, hoşgörü, adil ve objektif bir çerçevede değerlendirebilme becerisinin kazandırılması olduğunu söyleyebiliriz.

2018 idkab programına baktığımızda “Dinler ve Evrensel Öğütler” ünitesine programda yer verilmediğini ancak “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinin ise 2010 idkab programıyla hemen hemen aynı olacak şekilde muhafaza edildiğini görmekteyiz. İslam düşüncesindeki yorum farklılıkları, ana hatlarıyla ele alınarak nesnel ve betimleyici bir tarz da anlatılması esas alınmaktadır.⁴³

2010 idkab programının “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu” öğrenme alanları temel dini bilgilerin ana omurgasını oluşturmakta ve bu öğrenme alanları da diğer milletlerin din, örf ve adetlerini saygı, hoşgörü, adil ve objektif bir çerçevede değerlendirebilme esasını temel alan bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Örneğin; Kur’an-ı Kerim’i tanıyalım ünitesinin açıklamalar bölümüne bakıldığında “Öncelikle verilecek değerler; saygı, hoşgörü, bilimselliktir.”⁴⁴ İfadeleri programın dini özelliğinin sadece dini bilginin verilmesi değil bu bilginin aynı zamanda saygı, hoşgörü, bilimsellik temelinde verilmesini esas almaktadır. Benzer bir şekilde İbadet öğrenme alanında yer alan namaz ibadetinin açıklamalar kısmına baktığımızda birini derece de öğretilecek değerlerin; “Güven, estetik, dayanışma ve yardımlaşma, bağlılık, sorumluluk, temizlik, sevgi, saygı, kardeşlik ve hoşgörü”⁴⁵ olduğu ifade edilmektedir.

2010 idkab programının giriş bölümünün düşünceye saygı başlığı altında bu hususa özellikle dikkat çekilmektedir. “Düşünceye saygı aynı zamanda insanın inancına ve vicdani kanaatlerine saygı anlamına gelmektedir. Bu tavırlar din öğretiminin insana kazandıracığı önemli özellikler olmalıdır.”⁴⁶ Programın temel dini bilgiler ile alakalı bölümlerinin özellikle bu bakış açısıyla işlendiğini hatta dini konuların bu değerleri besleyecek tarzda ele alınarak model insan tipinin dini yönü; sadece dini bilgileri iyi bir şekilde bilen değil aynı zamanda çokkültürlü toplumlarda

⁴² *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 65

⁴³ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2018, s. 35.

⁴⁴ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 39.

⁴⁵ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 49.

⁴⁶ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 4.

çatışma ve kavgayı engelleyecek barışa ve birlikte yaşamaya katkı sağlayacak empati, saygı, hoşgörü, adalet ve tarafsızlık gibi kavramlar temelinde içerik ve şekil açısından yapılandırılmaktadır.⁴⁷ Bilişsel hedeflerin yanında duyuşsal birçok hedefin gözetildiği anlaşılmaktadır. Evrensel barış kültürü ve hoşgörü ortamının oluşumunda dinden açık bir şekilde faydalanılmaktadır.

2018 idkab programının temel dini bilgiler ile ilgili öğrenme alanları 2010 idkab programından farklı olarak açıklamalar ve kazanımlar kısımlarının daha kısa tutulduğunu görmekteyiz. 2018 idkab programının, temel dini bilgiler ile ilgili kısımlarına (İslam'ı tanıyalım, namaz, oruç, zekat, hac, kurban, melek ve ahiret vb.) bakıldığında çok dinli ve çokkültürlü çoğulcu toplumsal ortamlarda çatışmayı engelleyerek birlikte yaşama bilincine katkı sağlayacak empati, saygı, hoşgörü, adalet ve tarafsızlık saygı, hoşgörü, bilimsellik gibi kavramlara 2010 programından farklı olarak çok fazla yer vermemektedir. Örneğin 2018 idkab programı namaz ünitesine baktığımızda 2010 idkab namaz ünitesinde geçen "Güven, estetik, dayanışma ve yardımlaşma, bağlılık, sorumluluk, temizlik, sevgi, saygı, kardeşlik ve hoşgörü" kavramlarından farklı olarak sadece namaz ibadetine odaklanılmaktadır. Ünite açıklamasında namaz ibadetinin önemi, namazın çeşitleri, namazın kılınışı konularına yer verilmektedir.⁴⁸

Sonuç olarak her iki idkab programında benimsenen Mezheplerüstü din öğretimi yaklaşımına yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipi açısından iki önemli eleştiri getirebiliriz:

1-Öncelikli olarak mezheplerüstü din öğretimi anlayışının, mezhepler arasındaki farklılıkları görmezden gelmesi, dinin farklılık arz eden yorumlarının olabileceği gerçeği ile bağdaşmamaktadır. Çok dinli ve çokkültürlü bir toplumun tüm kesimlerine yönelik eğitim sürecini yürüten devlet okullarındaki din eğitiminin de çokkültürlülüğü anlayışla karşılayıp, ona değer veren bir yaklaşımı benimsemesi gerekir. Din eğitimi sürecinde inanç veya inançlar arasındaki farklılıkları, her açıdan dikkate almayan bir eğitim tarzı, yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipi açısından önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca kaliteli bir din eğitiminden bahsedeceksek bireyin sadece kendi dini hakkında değil, aynı zamanda diğer din ve mezhepler hakkında da bilimsel temelli bilgi sahibi olmasını bekleriz.⁴⁹

2-Okul en temel görevlerinden biri, bireyin, içinde bulunduğu topluma uyum sürecini sağlamaktır. Dinin farklı yorumları olabileceği gerçeği hakkında herhangi bir

⁴⁷ Bkz. Seyyid Sancak, "Kur'an Perspektifinde Din Eğitiminde Sosyo-Kültürel Farklılıkları Anlamlandırma Sürecinde "Empati" Kavramı", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/6 (2015), 42-50.

⁴⁸ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 27.

⁴⁹ Seyyid Sancak - Kamil Coştu, "Toplumsal Barış ve Uzlaş Kültürüne Katkıları Açısından İDKAB Programında Benimsenen "Kur'an Merkezli Öğrenme-Öğretme Anlayışı"nın İmkân ve Sınırlıkları", *Savaş ve Kültür Sempozyumu, Amasya, Aralık 2017* içinde, (edt. Nazan Kahraman, Metin Turan ve dğr.), Ankara: Başkent Klişe ve Matbaacılık, 2017, s. 443-444. Bkz: Zübeyir Bulut, "Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi", *Kelam Araştırmaları*, 8/2 (2010), 73.

bilgi sahibi olmayan bir öğrencinin, sosyal hayata katıldığında inanç farklılıklarıyla karşı karşıya kalacağı ve bu gerçeklikle yüzleşeceği bilinmektedir. Bu nokta da kendisi ile aynı inancı paylaşmayan insanlarla nasıl bir ilişki kuracaktır? Sosyal hayatın içerisindeki çeşitli din ve mezhep anlayışlarına rağmen din derslerinde bu farklılıkların öğretime konu edilmemesi veya yüzeysel olarak ele alınması, pratikteki farklılıklarına değinilmeden eğitim sürecinin sürdürülmesi, yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinin zihninde bütün inananların aynı olduğu fikrinin oluşumuna neden olabilir.⁵⁰ Özetle, farklılıklar hakkında detaylı bilgi sahibi olmayan bir bireyden, farklılıklara saygı ve hoşgörü ile yaklaşmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır.

3. Din Kültürü Ahlak Bilgisi Programı ve Ahlaki Özellik (Ahlak ve Değerleri Bilme ve İçselleştirme)

Son birkaç asırdır insanlık, bilimsel, ekonomik ve teknolojik ciddi bir gelişme göstermiştir. Bu durum, refah ve yaşam kalitesini yükseltmiştir. Ulaşım ve iletişim alanındaki yenilikler, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış ve ülkeler arasındaki sınırlar kalkmıştır. Ancak olumlu görünen bu gelişmelere paralel olarak bazı ciddi olumsuzluklar da meydana gelmiştir. Geçmişte bölgesel olarak görülen ahlaki yozlaşma, küreselleşmeyle birlikte tüm dünyaya hızla yayılmıştır. Cinsel özgürlük, yabancılaşma, şiddet, uyuşturucu kullanımı, ailenin bozulması, aile bireyleri arasındaki geçimsizlikler ve sadakatsizlik, boşanmalar, evlilik dışı yaşam ve kürtaj, ciddi sağlık sorunları ve ekolojik dengenin bozulması, gibi. Dolayısıyla günümüzdeki ahlaki sorunlar, sadece bireysel ya da toplumsal nitelikte kalmamış tüm dünyayı kapsar bir hal almıştır. Başta insanlar ve diğer canlılar açısından ciddi bir sorun haline gelen bu durum karşısında tüm bu küresel nitelikli sorunların çözümü için dünya çapında bazı çalışmalar yapılmaya başlanmış ve yapılmaktadır.⁵¹ Bu nokta da şu sorular bizim açımızdan önem taşımaktadır: “Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan bu sorunların çözümüne yönelik genel olarak eğitim özelde de din eğitimi açısından neler yapılabilir?” Ahlak eğitimi nasıl olmalıdır, temeli ve kapsamı nedir? Ahlak ve değer öğretiminde hangi yöntem ve teknik kullanılmalı nasıl bir süreç izlenmelidir? Ahlak ve değerler açısından din dersi ile nasıl bir model insan tipi yetiştirmek istiyoruz? Bu ve benzeri sorular ve sorunların ülkelerin eğitim programlarına özelde de din dersi öğretim programlarının içeriğine yansıdığını söyleyebiliriz.⁵² Değerler ahlaki anlayışlarla bağlantılı olmakla beraber, milli eğitimin uzak ve genel hedeflerini de dikkate almak zorundadır. Eğitim politikasından bağımsız değer eğitimi olması düşünülemez. Değerler bir bütün olarak mevcut eğitim politikasıyla uyum

⁵⁰ Sancak - Coştu, “Toplumsal Barış ve Uzlaşma Kültürüne Katkıları Açısından İDKAB Programında Benimsenen “Kur’an Merkezli Öğrenme-Öğretme Anlayışı”nın İmkân ve Sınırlıkları”, s. 443-444.

⁵¹ Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s. 8-9. Bkz: İbrahim Hakkı Aydın, “Küreselleşmeye Ahlaki Bir Yaklaşım”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2004), 17-19.

⁵² Hayati Hökekleli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s.15-16.

içerisindedir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk milli eğitiminin genel amaçları arasında ahlak ve değer eğitiminin de söz edilmektedir.⁵³

Değer; net bir tutum ve davranış tarzı veya yaşamın asıl amacına yönelik süreçli bireysel bir inanmadır.⁵⁴ Değerlerin öğretimi, idkab dersinin olduğu gibi tüm derslerin, bütün okul ve çalışanlarının ortak hedefidir. Bu bağlamda okullarımızda uygulanan okulöncesi programlarında, hayat bilgisi, sosyal bilgiler gibi birçok derste değerlerin öğretimi söz konusudur.⁵⁵ Özellikle ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi programı incelendiğinde idkab programının; dini bilgi verme, milli duygu ve düşüncenin geliştirilmesi hedeflerinin yanında programda net bir şekilde belirtilen ahlak ve değerleri öğretmek, öğrencileri belirlenen kurallar çerçevesinde denetim altına almak, öğrencilerin ahlaki gelişimine katkıda bulunmak, şahsiyet ve kimlik oluşum sürecinde karakterlerini pozitif şekilde desteklemeye yönelik bir takım hedeflerin olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶ Zira küreselleşme süreci bireyi, "farklı olma" veya "kendini dikkate değer kılmaya" çabasına, en son noktada şahsına yönelik bir çeşit öz saygı ve statü duygusu istemeye de mecbur kılmaktadır. Bu süreç içerisinde birey, mecbur olarak, anlam arayışını güçlendirmeye, bir bütün olarak kişiliğini ve kimliğini tekrardan oluşturmaya çalışacaktır. Bu süreçte ahlak ve değerler eğitimi, birey için önemli olan değerleri, ihtiyacı olan güveni ve varoluşun anlamını bulup gidermeyi hedeflemektedir.⁵⁷

Değer öğretimi sürecinde bu işin nasıl yapılacağı nasıl bir yaklaşım benimseneceği ayrı bir konudur. Örgün eğitimde değerlerin nasıl öğretileceği konusunda çeşitli yaklaşımlar olduğu bilinmektedir. İdkab programıyla kazandırılması hedeflenen değerler, öğrenciye, "Geleneksel Telkin", "Değer Açıklama" ve "Öğrencinin Kendi Değerlerinin Farkına Varması" yaklaşımlarıyla da öğretilebilir. Bunun yanında "Ahlaki Muhakeme" ve "Değer Analizi" yaklaşımları da kullanılabilir.⁵⁸

2010 idkab Programının değerler eğitimi yaklaşımlarını detaylı bir şekilde incelediğimizde 1) Genel doğru kabul edilen değerleri, öğrenciye aktarmayı hedefleyen ve "Değerlerin Doğrudan Öğretimi" 2) Öğrencilerin kendi değerlerini yapılandırmalarına destek olan, bu şekilde genel doğrulara öğrencileri ulaştırmaya

⁵³ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s.1.

⁵⁴ M. Zeki Aydın, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2011, s. 115; Mustafa KÖYLÜ, "Kur'an'ın İnsanlığa Getirdiği Değerler ve Hedefler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24-25(2007), 63-68.

⁵⁵ M. Zeki Aydın - Şebnem Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2014, s. 67-83; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 188.

⁵⁶ Oktay Akbaş, "Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (2008), 9.

⁵⁷ Erol Erkan, "Postmodern Dönemde Ontolojik Anlam Aracı Olarak Dinî Kimlik", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8/8 (2013), 1830. Bkz. Sezai Korkmaz, "Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör'ün Değerler Hakkındaki Görüşleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24 (2014), 183-185.

⁵⁸ Aydın - Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi*, s. 67-83; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 188.

çalayan “Değer Gerçekleştirme” şeklinde önemli iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır.⁵⁹ Kısaca yetiştirilmek istenen “model insan tipi”nin ahlak ve değer yönünün oluşturulması amacıyla değerler eğitimi yaklaşımlarının programda tanıtıldığını ve bu yaklaşımların, 2010 idkab programının içeriğine yansıdığını görmekteyiz.⁶⁰ 2018 idkab programına baktığımızda ise, değer öğretimi yaklaşımları hakkında herhangi bir açıklama görmemekteyiz. Değer öğretimi yaklaşımlarını kapsayan ve onları tanıtan herhangi bir bilgilendirme yapılmamasını, yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinin ahlak ve değer yönünün gelişimi açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirebiliriz.

2010 idkab programı dikkatli incelendiğinde Ahlak başlığı altında özel bir öğrenme alanı olduğunu görmekteyiz. Ahlak başlığı altında “Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik”, “Sevinç ve üzüntülerimiz paylaşalım”, “İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar”, “Din ve Güzel Ahlak”, “İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar” üniteleri işlenmektedir. Ayrıca ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencileri tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler tablosu da programda açıkça sıralanmıştır.⁶¹ “İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar” ünitesinin Açıklamalar kısmına baktığımızda ahlaki olmayan her türlü şiddet, hırsızlık, küfür ve taciz gibi kötü davranışlara ve bu davranışların insanlar arasındaki iyi ilişkileri olumsuz etkileyeceğine özellikle dikkat çekilmesi istenmektedir. Programın günlük yaşamdan kopuk olmadığını toplumsal sorunların eğitim ve öğretime konu edildiğini görmekteyiz. Toplumsal yaşamdaki kötü davranışlar üzerinden örnekler verilerek ahlak ve değerlerin içselleştirilmesine çaba gösterilmektedir.

Değerlerin büyük bölümü dinlerin ortak yönünü vurgularken özellikle şehitlik ve gazilik sadece İslam dini ile alakalıdır.⁶² Programda “Vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik” gibi millî değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesine dikkat gösterileceği açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca “Din ve Kültür” öğrenme alanı açıklamalar bölümünde geçen “Türk Büyüklerine Saygı”⁶³ değeri direk milli şuur ve bilincin oluşmasına yönelik bir hedefi taşıdığı değerlendirilebilir. Dolayısıyla 2010 idkab programındaki ahlak ve değerler eğitimi, hem dini hem de milli bir özellik taşımaktadır. İslam dini ile alakalı olan birçok değer öğretime konu edilirken aynı zamanda “Türk Büyüklerine Saygı” gibi Türk kimliğine yönelik değerler programda kendine yer bulmuştur. Bu durum idkab programının ahlak ve değerler ile ilgili bölümlerinin genel ve uzak hedeflerle uyum içerisinde olduğunu göstermektedir. Yetiştirilmek istenen model insan tipinin ahlak anlayışı İslam dini ve milli değerlerle iç içedir.

⁵⁹ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9/21 (2011), 35.

⁶⁰ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 188-195.

⁶¹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 23-24.

⁶² *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 47,77.

⁶³ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 53.

2018 idkab programı 2010 idkab programında olduğu gibi ahlak ve değerlerin öğretimine büyük bir önem vermektedir. 4- 8. Sınıflar da ahlakla ilgili, 4.sınıfta “Güzel Ahlak, Din ve Temizlik”, 5.sınıf “Adap ve Nezaket”, 6.sınıf “Temel Değerlerimiz”, 7.sınıf “Ahlaki Davranışlar”, 8.sınıf “Hz. Muhammed’in Örnekliliği, Din ve Hayat” üniteleri işlenmektedir. Bununla birlikte programın giriş kısmında “Değerlerimiz” başlığı altında değer öğretiminin program açısından önemi ve amacı üzerinde kısaca durulmaktadır.⁶⁴ 2010 idkab programında öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler tablosu programda açıkça sıralanırken, 2018 idkab programında değer tablosuna yer verilmemekte, sadece değerler başlığı altında “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik.” Değerleri zikredilerek bunların “kök değerler” olduğu ve bu değerlerin, öğrenme öğretme aşamasında hem tek başlarına, hem ilgili oldukları alt değerlerle ve hem de diğer kök değerlerle beraber işlendiğinde anlamlı olup hedefine ulaşacağına dikkat çekilmektedir.⁶⁵ Bu nokta da 2018 idkab programı ahlak ve değerlerle ilgili bölümlerinin, 2010 idkab programı ahlak ve değerlerle ilgili bölümlerine göre daha kısa ve özet tutulduğunu söyleyebiliriz.

2018 idkab programında “Zararlı Alışkanlıklar” ünitesi ile İslam dininin yasakladığı ve zararlı olarak ifade edilen “Sigara kullanmak, alkollü içki içmek, kumar oynamak, uyuşturucu madde kullanmak” gibi alışkanlıkların öğretime konu edildiğini görmekteyiz.⁶⁶ 2010 idkab programıyla benzer bir şekilde 2018 idkab programının da günlük yaşamdan uzak olmadığını ve programda toplumsal sorunların, eğitim ve öğretime konu edildiğini söyleyebiliriz. Toplumsal yaşamdaki kötü davranışlar üzerinden örnekler verilerek yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinin, ahlak ve değerleri içselleştirmesine çaba gösterilmektedir.

2018 idkab programında “Temel Değerler” ünitesi ile “Vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik” gibi millî değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesine özen gösterildiği anlaşılmaktadır.⁶⁷ Ünite açıklamasında “Toplumumuzu Birleştiren Temel Değerler”, “ Dinî Bayramlar, Önemli Gün ve Geceler” konularına özellikle yer verilmesine vurgu yapılmaktadır. Bu şekilde din ve dinî değerlerin, toplumsal bütünleşmeye katkısına dikkat çekilmektedir. Ancak 2010 idkab programında öncelikli olarak verilmesi istenen “Türk Büyüklerine Saygı”⁶⁸ gibi Türk kimliğine yönelik değerlerin, yeni 2018 idkab programında kendisine yer bulamamıştır. Çocuklarımızda erken yaşlarda milli şuur ve bilincin oluşmasına yönelik bir hedefi taşıyan “Türk Büyüklerine Saygı”⁶⁹ değerinin 2018 idkab programında olmaması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. 2010 idkab programında Atatürk bir değer olarak

⁶⁴ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2018, s. 2-3.

⁶⁵ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2018, s. 2-3.

⁶⁶ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2018, s. 28.

⁶⁷ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2018, s. 30.

⁶⁸ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 53.

⁶⁹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*, 2010, s. 53.

öğretilirken⁷⁰, 2018 idkab programında Atatürk ve değer başlığı altında herhangi bir konu başlığı bulunmamaktadır.

2010 idkab programında 2018 idkab programından farklı olarak İslam'ın insani değerleri ile evrensel insani değerlerin örtüştüğü bilincinin bireyde yerleşmesine yönelik özel bir çabanın olduğu anlaşılmaktadır.⁷¹ Küreselleşmeyle birlikte evrenselleşen değerlerle ulusal değerler arasında bir birliktelik oluşturarak birlikte yaşama bilincinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak 2010 ve 2018 idkab programıyla yetiştirilmek istenen model insan tipinin bir yönünü ahlak ve değerler oluşturmaktadır. Her iki programda da ahlak ve değerlerin öğretimine büyük önem verildiğini ve yetiştirilmek istenen model insan tipinin ahlak ve değerler hakkında bilgi sahibi olan, aynı zamanda bu değerlere saygı duyan, özellikle inanç ve ibadetlerin ahlaki ve erdemli davranış üzerinde olumlu etkisinin bilincinde olan, birer insan olmalarının hedeflendiğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Modern dünya sanayi devrimiyle beraber hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Dünya küreselleşirken insanoğlunun ihtiyaç ve beklentileri de değişime uğramıştır. Teknolojik gelişim, küreselleşmeyi hızlandırırken küreselleşme de teknolojinin gelişimi için itici bir güç konumuna gelmiştir. Her iki kavram için de karşılıklı bir bağımlılık, ilişki ve etkileşim söz konusudur.

Küreselleşen dünya da en önemli güç, bilgiye sahip olmak, onu elde etmek ve bilgiyi teknolojiye dönüştürebilmektir. Bilginin üretilip teknolojiye dönüştürülebilmesinin temel şartlarından biri de güçlü eğitim sistemi ve öğretim programlarıdır. Eğitim sistemleri ve öğretim programları, günümüz modern dünyasında bir yandan küreselleşme ve çokkültürlülüğe ayak uydurmaya çalışırken diğer bir yandan da ulusal dini milli kültürün muhafaza edilmesi için çaba harcamaktadır. 2010 ve 2018 idkab programında benimsenen "Meheplerüstü Dinler Açılımlı"⁷² din öğretimi yaklaşımının temelinde bu çabanın etkisi vardır. Özellikle göçler sonucunda büyük şehirlerin oluşumu; inanç, dil, din, renk vb. bakımından farklı toplulukları bir araya getirmiş; küreselleşme ve değişen değerler, laiklik, demokrasi, bireyin tam özgürlüğü, insan hakları gibi evrensel değerler; devletlerin eğitim felsefesini, eğitim programlarını ve yetiştirmek istedikleri insan modelini de değişime uğratmıştır.

Bununla beraber küreselleşmenin bir sonucu olarak devletlerin ve yönetim anlayışlarının, din eğitimi ve öğretiminin içeriğine yönelik denetim, kontrol ve müdahalesi bir gerçekliktir. Devletin kuruluş felsefesini ve meşruiyetini gelecek kuşaklara benimsetmek eğitimin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bütün

⁷⁰ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 66-67.

⁷¹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 7.

⁷² İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 2,10, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2018, s. 8.

derslerin uzak hedeflerinden biri de bu amaca ulaşılmasını sağlamaktır. İdkab programında bu amaç açık bir şekilde ifade edilmektedir: “Her eğitim sisteminin yetiştirmek istediği bir “insan tipi” vardır. Bu istek, o eğitim sisteminin şekil ve muhtevasının belirlenmesinde önemli rol oynar. Buna millî eğitim politikası da denilebilir. Eğitim politikalarının belirlenmesinde ise o milletin ve devletin sahip olduğu değerlerin rolü büyüktür. Millî eğitimimizin temel amaçlarına bakıldığı zaman, yetiştirilmek istenilen insan tipine ulaşmada din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin büyük bir katkı sağlayacağını görebiliriz.”⁷³ Bu noktadan hareketle eğitim süreci sonucunda öğrencilerin kazanacakları bilgi, beceri, tutum ve değerler, model insan tipini ve temel özelliklerini tanımlamaktadır.

Bu nokta da küreselleşme ve değişen değerler bağlamında 2010 yılında kabul edilen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile 2018 yılında onaylanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nı yetiştirilmek istenen “model insan tipi” açısından karşılaştırarak, incelediğimizde şu sonuçlara ulaşmaktayız:

1)2010 ve 2018 idkab programında din eğitimi ve öğretimi süreci; bilgiyi üretme ve onu kullanabilme, topluma katkı, empati becerisi, eleştirel düşünebilme ve problem çözme becerisi perspektifinde yürütülmekte ve model insan tipi bu kavramlar üzerine inşa edilmektedir.

2)2010 ve 2018 idkab programında bireyin Anadolu coğrafyasının çokkültürlülüğü içerisinde yaşadığı aile ve topluma, inanç ve ibadet açısından dengeli bir kişilik kazanıp adapte olabilmesi sürecinde İslami bilgiler verilirken, Anadolu'nun çok renkliliğini oluşturan Alevilik başta olmak üzere, birçok tasavvufi yorumun da öğretime konu edinildiğini söyleyebiliriz. Bu durum, yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinin tek tipçi bir bakış açısından uzak, farklılıkları kapsayıcı ve hoşgörü sahibi bir insan yetiştirme politikası ile özetlenebilir. Özellikle toplumsal sorumluluk ve paylaşma duygusu gelişmiş, bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal faydayı önemseyen diğer bir ifadeyle üreten, içinde yaşadığı toplumun kurallarına uyan ve insana hiçbir ayırım gözetmeden değer veren, küçümsemeyen, hak ve adalet duyguları gelişmiş, insan haklarına saygılı, demokrasiyi benimsemiş bir insan tipinin yetiştirilmesinin hedeflendiğini söyleyebiliriz.

3)Dindar bireyler yetiştirme çabasından ziyade islam dini hakkında mezheplerüstü din öğretimi perspektifinde temel dini bilgilere sahip, devletin kuruluş felsefesini ve yönetim yapısını içselleştirmiş, iyi vatandaş yetiştirme gayreti göze çarpmaktadır. Araştırmamızda ifade ettiğimiz model insan tipi ve özelliklerinin bir kısmı, sadece idkab programının değil, aynı zaman da millî eğitim sistemi ve devletinde yetiştirmek istediği model insan tipinin özellikleridir. Bu çalışmadan hareketle, din dersinin, devletin yetiştirmek istediği model insan tipine paralel bir şekilde hazırlanıp öğretildiğini söyleyebiliriz.

⁷³ İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2010, s. 1

4)2010 ve 2018 idkab programlarında benimsenen mezheplerüstü din öğretimi yaklaşımının yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipi açısından bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir:

Bireyin kendi inandığı din dışında diğer dinler ve mezhepler hakkında farklılıkları da içeren bir öğretime tabi tutulmaması ya da diğer din ve mezheplerin uygulama noktasındaki farklılıklarının bilimsel bakış açısıyla öğretime konu edilmemesi, yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinin zihninde bütün dinlerin ve mezheplerin aynı olduğu düşüncesinin oluşumuna neden olması muhtemeldir. Böyle bir durumda kaliteli bir din eğitimi ve öğretiminden söz edemeyiz.

Dinin farklı yorumları olabileceği gerçeğinin sınıf içerisinde göz ardı edilmesi, bireyin, okul dışında sosyal hayata katılıp inanç farklılıklarıyla yüzleştiğinde içerisinde yaşadığı topluma uyumunu da zorlaştıracaktır. Din ve mezhepler arasındaki farklılıkları bilmeyen bireylerin, farklılıkları hoşgörü ile karşılayıp, onlara saygı ile yaklaşmasını nasıl bekleyebiliriz? Dolayısıyla sadece mezheplerin ya da inançların birlik oldukları konuları değil, bununla beraber aynı inanç içerisindeki farklılıkları da öğretim sürecine katarak yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinde saygı, empati, hoşgörü ve adalet duygularının gelişimine katkı sağlayabiliriz.

5) Paylaşma, hak, adalet ve diğer vasıflara sahip bireylerin yetişmesi ve sosyal ilginin yükseltilmesi için empati duygusunun geliştirilmesine ağırlık verildiği, her iki programda da anlaşılmaktadır. İdkab programlarının vizyonu, genel hedefleri ve program gelişim sürecine baktığımızda yetiştirilmek istenen model insan tipi üç ana başlık üzerine oturmaktadır:

-Milliyetçi, Atatürk İlke ve İnkılâpları'na bağlı ve onları benimseyen, demokrasi kültürünü içselleştirmiş⁷⁴

-Bilimselliği esas alan, sorgulayıcı yaklaşımdan hareketle mezheplerüstü bir anlayışla temel dini bilgiler hakkında bilgi ve beceri sahibi olan, aynı zamanda farklı inanç ve düşüncelere hoşgörüyle yaklaşan,

-Ahlaki değerleri bilen, içselleştiren ve bunlara saygı duyan,

Din öğretimi idkab programları, bu üç ana özellik üzerine model insan tipini inşa ederken şartlanmış, davranışçı, taklitçi ve ezberci anlayışlardan kaçınarak bireyin bilgi elde etme yollarını ve aklını aktif kullanabilme gibi bazı kabiliyetlerini de önemser ve model insan tipini bilimsellik, akıl, sorgulama gibi kavramlar üzerinde yapılandırır. Atatürk ilke ve inkılâpları, demokrasinin benimsenmesi, farklı inanç ve düşüncelere hoşgörü ya da ahlaki değerlerin içselleştirilmesi gibi hedefleri, ezberci,

⁷⁴ Söz konusu 1. madde 2010 İdkab programında daha net açık bir şekilde ifade edilmektedir. Atatürk ile ilgili konular, 2010 idkab programında detaylı bir şekilde birçok açıdan ele alınırken, 2018 idkab programında Atatürk ile ilgili konuların programdan çıkarıldığını görmekteyiz. Bu durum 2018 idkab programı ile yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipi açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

şartlanmış bir şekilde zorla kabul ettirmek yerine; bilginin bizzat öğrenci tarafından kavranmasına, yorumlanmasına ve anlamlandırılmasına dikkat eder.

6)İdkab 2010 programının Türk-İslam sentezi üzerine inşa edildiğini, İslam dini ile kültürel değerlerin etrafında şekillenen 2010 idkab programı ile Türk-İslam sentezi perspektifinde bir model insan tipinin yetiştirilmesinin hedeflendiğini, Atatürk ile ilgili konuların programa serpiştirilmesinden ve yine programda yer alan Türk büyüklerine saygı ünitesinden anlaşılmaktadır.

7)2018 idkab programının içeriğine baktığımızda 2010 idkab programında yer alan “İslamiyet ve Türkler” ünitesinin çıkarıldığını görmekteyiz. “İslamiyet ve Türkler” ünitesinin 2018 idkab programından çıkarılmasının bireyde millet olma, milli duygu ve düşüncenin gelişmesi, ulusal, dini ve milli kültürün korunması açısından bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. Bu ünitenin ilköğretim çağındaki çocuklarda erken yaşlarda milli duygu ve düşüncenin yerleşmesi ve gelişmesi açısından bulunması gerektiğini ifade etmekte fayda vardır. “Türklerin Müslüman olma süreci, İslam medeniyetine ve bilimine katkıları, Türkler arasında ehl-i beyt sevgisi ve İslam’ın yayılmasında etkili olan kişiler Ebu Hanife, Maturidi, Ali er-Rıza, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli ve Mevlânâ” gibi isimlerin erken yaşlarda öğretilmesi yetiştirilmek istenen model insan tipinin hem dini hem de milli yönünün gelişmesine katkı da bulunacağı kanaatindeyiz.

8) 2010 ve 2018 idkab programında model insan tipi bağlamında öne çıkan önemli hususlardan bir diğeri de bireye din hakkında doğru bilgi vermek ve onu bilinçlendirmekle beraber, programlarda değerler, değerler eğitimi, milli ve manevi değerler kavramlarına sıkça yer verilmesidir.⁷⁵ Dini kültürel değerlerle küresel ve evrensel olarak ifade edilen değerler arasında bir bütünlük ve uyum çabası göze çarpmaktadır. 2010 ve 2018 ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarının sadece bilgi aktarma değil, aynı zamanda bireysel farklılıkları önemseyen, değer ve beceri kazandırma odaklı, -özellikle 2018 idkab programının 2010 idkab programına göre- sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlandığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Akbaş, Oktay, “Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (2008),9-27.
- Altaş, Nurullah, “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)”, *Dini Araştırmalar*, 4/12 (2002), 145-168.
- Altaş, Nurullah, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

⁷⁵ Değer öğretimi sürecinde bu işin nasıl yapılacağı, nasıl bir yaklaşım benimseneceği önemli konudur. 2018 idkab programına baktığımızda ise değer öğretimi yaklaşımlarını tanıtan herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Değer öğretimi yaklaşımlarını kapsayan ve onları tanıtan herhangi bir bilgilendirme yapılmamasını, yetiştirilmesi hedeflenen model insan tipinin ahlak ve değer yönünün gelişimi açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirebiliriz.

- Aşlamacı, İbrahim “Türkiye’nin İslam Eğitim Modeli: İmam Hatip Okulları ve Temel Özellikleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume*, 9/5 (2014), 271-273.
- Aydın, İbrahim Hakki, “Küreselleşmeye Ahlaki Bir Yaklaşım”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2004), 15-36.
- Aydın, M. Zeki, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2011.
- Aydın, M. Zeki, Gürler, Şebnem Akyol, *Okulda Değerler Eğitimi*, Ankara, Nobel Akademi Yayıncılık, 2014.
- Aydın, Muhammed Şevkin - Osmanoğlu, Cemil, *Kültürlerarası Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Aydın, Muhammed Şevki, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2011.
- Ayhan, Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999.
- Bilgin, Beyza “Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (1999), 2.
- Bilgin, Beyza, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara: Emel Matbaacılık, 1980.
- Bulut, Zübeyir, “Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi”, *Kelam Araştırmaları*, 8/2 (2010), 65-90.
- Coştu Kamil, *1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayınlanan Eserlerin Değerlendirilmesi*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018.
- Çapcıoğlu, Fatma “Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”, (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).
- Demirel, Özcan, *Kuramdan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010.
- Doğan, Recai, “1980'lere Kadar Türkiye’de Din Öğretimi Program Anlayışları (1924-1980)”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları*, Ankara, 2003.
- Erkan, Erol “Postmodern Dönemde Ontolojik Anlam Aracı Olarak Dinî Kimlik”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8/8 (2013), 1825-1837.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Ziya Gökaip'e Göre Halkçılık, Milliyetçilik, Türkçülük”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 6/3-4 (1976), 197-211.
- Gümüş, Süleyman, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının (2010) Hedefleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/34 (2018), 597 – 618.
- Hökelekli, Hayati *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2006.
- Kayadibi, Fahri, *Din Eğitimi Dersleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yayın No:4679, 2006.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan, “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme” *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2010), 29-53.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Merkezi*, 9/21 (2011), 29-55.
- Kaymakcan, Recep, “Christianity in Turkish Religious Education”, *Islam and Christian Muslim Relations*, 10/3 (1999), 279-293.

- Koçer, Hasan Ali, "Genel Eğitimin Bütünlüğü İçinde Din Eğitiminin Yeri", *Türkiye İ.Din Eğitimi Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1980, 17-25.
- Korkmaz, Sezai, "Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör'ün Değerler Hakkındaki Görüşleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, (2014), 177-199.
- Köylü, Mustafa, *Küresel Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Köylü, Mustafa, "Kur'an'ın İnsanlığa Getirdiği Değerler ve Hedefler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24-25 (2007), 63-86.
- Kutlu, Sönmez, "Din Öğretiminde Mezhepler Üstü Yaklaşım", <http://www.sonmezkutlu.net/?pnum=105&pt=Din+Öğretiminde+Mezhepler+Üstü+Yaklaşım+ve+Aleviliğin+Öğretimi>(erişim:03.12.2018).
- MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, Ankara, 2010.
- MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, Ankara, 2018.
- Momin, Abdur-Rahman, *Küreselleşme, Çokkültürlülük ve İslam*, (çev. Birsan Banu Okutan - Ali Coşkun), İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Okumuşlar, Muhiddin "Çokkültürlü Toplumlarda "Din Hakkında Öğrenme" ve "Dinden Öğrenme" Modeli", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, 7/2, (2007), 251-264.
- Sancak, Seyyid - Coştu, Kamil, "Toplumsal Barış ve Uzlaşma Kültürüne Katkıları Açısından İDKAB Programında Benimsenen "Kur'an Merkezli Öğrenme-Öğretme Anlayışı"nın İmkân ve Sınırlıkları", *Savaş ve Kültür Sempozyumu, Amasya, Aralık 2017* içinde,(edt. Nazan Kahraman, Metin Turan ve dğr.), Ankara: Başkent Klise ve Matbaacılık, 2017, 437-445.
- Sancak, Seyyid, "Kur'an Perspektifinde Din Eğitiminde Sosyo-Kültürel Farklılıkları Anlamlandırma Sürecinde "Empati" Kavramı", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/6 (2015), 42-50.
- Şişman, Mehmet *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.
- Ural, Şafak, "Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1999), 451-459.
- Varış, Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1971.